[Přednost reality před vědomím při přístupu ke skutečnosti; nové pojetí kauzality]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Příležitostné poznámky, 1958]

jedná se o část původního dokumentu:

[Příležitostné poznámky, 1958]

◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 26. 8. 1958

◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 26. 8. 1958

[Přednost reality před vědomím při přístupu ke skutečnosti; nové pojetí kauzality][1]

26. 8. 58

Jsou dvě možná východiska ontologického zkoumání, resp. vůbec kritického přístupu ke skutečnosti: na jedné straně to je pokus začít u tzv. bezprostředních dat mysli, na druhé straně je to pokus vyjít od skutečnosti samé. První cesta se zdá logičtější, ale vždy znovu vedla na scestí. Druhá cesta se jeví na počátku protismyslně, a přece je jedinou správnou cestou. Zdálo by se nasnadě, že je možno vyjít pouze z toho místa, kde nyní jsme. Co je však krokem (vůbec, a zvláště prvním) v našem případě? Už v tom se bude jevit pochybnost prvního východiska. Tím spíše se však věc vyjasní, zeptáme-li se, kde tedy je ve skutečnosti ono místo, na němž stojíme a z něhož musíme vykročit. Naše odpověď je taková: tímto místem je realita, nikoli vědomí. Nestojíme bytostně ve vědomí, nýbrž v reálné skutečnosti. Naším východiskem nemůže být tedy nic jiného než tato reálná skutečnost. A co je prvním naším krokem vůči této skutečnosti? Tímto krokem je akce. Proto není ani jiného teoretického východiska: je třeba vyjít od reality, od její struktury a od skutečnosti akcí a aktivity. Nemůžeme vycházet od sebe, neboť ovšem sobě nerozumíme a nemůžeme rozumět na počátku své cesty. K sebepochopení nemůžeme dospět jinak než přes pochopení věcí, skutečnosti.

Avšak vyjdeme-li opravdu od věcí – nejsme hned od počátku v rozporech? Od které věci máme vyjít? Vždyť nemůžeme vyjít ode všech zároveň, vždyť nemáme a nemůžeme mít celek věcí, celek skutečnosti. A není východisko *odněkud* už samo v jádře poplatno subjektu, tj. nám? Což už samo východisko, samo vykročení není něco mimo věci? mimo reálné danosti? Jakmile však pochopíme právě tuto skutečnost, že východisko je něčím, co není *dáno* realitou a co proto není nikterak její *součástí*, jsme na dobré cestě k pochopení reality jako celku, tedy na cestě k tomu, co nám bylo odepřeno na počátku. Neboť realita není jen to, co je dáno, co stojí nebo probíhá před námi – realita – to jsme i my sami. Skutečný, reálný je i náš přístup, naše vykročení, východisko. Krok však není krokem, nejde-li odněkud někam. Proto nelze u kroku začít. Právě tak ovšem nelze začít bez vykročení, bez kroku. Odtud je naprosto jasně patrno, že neexistuje přirozený začátek filosofického zkoumání. Je možno začít kdekoli; ale začátek je jenom tam, kde je filosofie. Dokud tón nezazněl, nepočalo se hrát. Začátek hry je její součástí, není mimo ni. Není tedy východiska vůbec, obecně, tedy závazně, nýbrž každé východisko s sebou nese něco z charakteru filosofie, která činí tento první krok. – Ale tu je nový rozpor: žádný krok filosofie není prvním krokem, protože první krok není ještě filosofií a nemůže jí být.

Neobejde-li se východisko bez toho, kdo vykračuje, je zřejmé, že pojetí skutečnosti (tedy i pokus o takové pojetí) by zůstalo torzem, kdyby sebe z této skutečnosti vyloučilo. (Ba dokonce máme důvody, proč se domnívat, že by se nemohlo utvořit ani jako torzo. Leč to ponechme zatím stranou.) To na jedné straně nás upomíná na to, že není skutečného pochopení reality bez současného sebepochopení; na druhé straně to vrhá ostré světlo na nezbytnost zahrnutí problému akce a aktivity do celkového pojetí reality (a její struktury).

Akce, protože (jak už bylo řešeno o východisku, resp. o vykročení) není součástí dané skutečnosti, ale nicméně se do ní zapojuje a splývá s ní nakonec, je z toho důvodu čímsi *novým*.

[1] Tj. z diskusního setkání u Josefa Lukla Hromádky. – Pozn. red.

Jen to, co je nové, představuje skutečné dění. Veškeré dění je odvislé na tom, co se děje nového. Když důkladně zkoumáme povahu novosti, dojdeme k takovému pojetí, které nás především nutí odmítnout absolutní determinismus s jeho hlavní premisou „*causa aequat effectum*“. V následku může být a bývá víc než v příčině. Kdyby však tato souvislost byla jednostranná, představovala by ve svých důsledcích zdroj narůstání reality, kterého by nebyl nikdy konec. Protože to odporuje běžné zkušenosti, musíme předpokládat, že v následku je na druhé straně vždy také méně než v příčině. Což nás vede k novému pojetí kauzality. Souvislost mezi příčinou a následkem je dána mírou zachování příčiny v následku, tj. mírou navázání nového na staré. Toto navázání je závislé na kapacitě, schopnosti následku na příčinu navázat. Následek není tedy pouhým prodloužením, protažením, pokračováním příčiny, ale čímsi do určité míry vždycky novým, co podle svých možností a schopností bere na sebe cosi z toho, co předchází a čemu říkáme příčina. Toto braní na sebe, toto navazování je tedy ze strany následku čímsi iniciativním, aktivním, a tudíž závislým na akční schopnosti. Vzhledem k tomu, že každá taková akce následku je vlastně odpovědí na impuls, výzvu příčiny, můžeme mluvit o reakci. Souvislost mezi příčinou a následkem (tu musíme ovšem odlišovat od trvání, resp. vývoje příčiny) je prostředkována (a přímo dána) reaktibilitou následku.

580826